MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA SOG‘LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI (tajriba-sinov ishlari)

Nazirova Go‘zal Malikovna
Qo‘qon davlat universiteti professori, DSc
e-mail: nazirovago‘zal@gmail.com
Bozarova Maqsuda Salimjon qizi
Qo‘qon davlat universiteti Ta’lim tarbiya nazariyasi va metodikasi (maktabgacha ta’lim) yo‘nalishi 1-bosqich magistranti
E-mail. bozorovamaqsudaxon@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda maktabgacha yoshdagi bolalarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirish jarayonining pedagogik mexanizmlari tizimli ravishda o‘rganildi. Tadqiqotning asosiy e’tibori bolalarda sog‘lom hayotga oid bilimlarning shakllanish darajasi, ularning xulq-atvor komponentlariga transformatsiyasi hamda pedagogik ta’sir omillarining samaradorligini aniqlashga qaratildi. Tajriba-sinov ishlari natijalari asosida an’anaviy yondashuvlar va innovatsion metodlar samaradorligi qiyosiy tahlil qilindi. Tadqiqot yakunlari shuni ko‘rsatdiki, interaktiv va integrallashgan pedagogik ta’sir vositalari bolalarda sog‘lom turmush tarziga oid barqaror kompetensiyalarni shakllantirishda sezilarli ustunlikka ega.
Kalit so‘zlar: sog‘lom turmush tarzi, pedagogik mexanizm, kompetensiya, maktabgacha ta’lim, interaktiv metod, tajriba-sinov, didaktik yondashuv.

Abstract: This study systematically examines the pedagogical mechanisms for developing a healthy lifestyle among preschool children. The research focuses on assessing the level of children’s knowledge related to healthy living, its transformation into behavioral components, and the effectiveness of pedagogical influence factors. Based on the results of experimental work, a comparative analysis of traditional approaches and innovative methods was conducted. The findings indicate that interactive and integrated pedagogical strategies demonstrate a significant advantage in forming stable healthy lifestyle competencies in children.
Keywords: healthy lifestyle, pedagogical mechanism, competence, preschool education, interactive methods, experimental research, didactic approach.

KIRISH. So‘nggi yillarda ta’lim tizimida inson kapitalini rivojlantirish konsepsiyasi doirasida sog‘lom turmush tarzini shakllantirish masalasi ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Ayniqsa, maktabgacha yosh davri insonning keyingi hayot faoliyati uchun fundamental asoslarni shakllantiruvchi bosqich sifatida alohida ilmiy e’tiborni talab qiladi. Shu davrda shakllangan gigiyenik odatlar, jismoniy faollik darajasi va ovqatlanish madaniyati shaxsning sog‘lom hayot tarziga bo‘lgan munosabatini belgilab beradi. Nazariy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, sog‘lom turmush tarzi faqatgina bilimlar majmuasi emas, balki u shaxsning kundalik faoliyatida namoyon bo‘ladigan barqaror xulq-atvor modelidir. Shu sababli, uni shakllantirish jarayoni kognitiv (bilim), affektiv (munosabat) va behavioral (hatti-harakat) komponentlarning o‘zaro integratsiyasini talab qiladi.

Amaliyotda esa mazkur jarayon ko‘pincha fragmentar xarakterga ega bo‘lib, quyidagi tizimli muammolar kuzatiladi:

- pedagogik faoliyatning metodik jihatdan yetarli asoslanmaganligi
- ta’lim jarayonida interaktiv yondashuvlarning cheklanganligi
- sog‘lom turmush tarziga oid bilimlarning amaliy faoliyatga transformatsiya qilinmasligi
- oila va ta’lim tashkiloti o‘rtasida uzviylikning yetishmasligi

Mazkur muammolarni hal etish uchun ilmiy asoslangan pedagogik modelni ishlab chiqish zarurati yuzaga keladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot ishlari maktabgacha ta’lim tashkiloti sharoitida tashkil etilib, unda 6–7 yoshli tarbiyalanuvchilar ishtirok etdi . Tadqiqot dizayni kvazi-eksperimental model asosida qurildi, bunda ishtirokchilar tajriba va nazorat guruhlariga ajratildi.

Mazkur tadqiqot maktabgacha ta’lim tashkiloti sharoitida kvazi-eksperimental yondashuv asosida tashkil etildi. Unda tarbiyalanuvchilar tajriba va nazorat guruhlariga ajratilib, sog‘lom turmush tarziga oid bilim, ko‘nikma va malakalarning shakllanish darajasi bosqichma-bosqich o‘rganildi. Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatish, suhbat, savol-javob, didaktik o‘yinlar, testlar hamda anketa-so‘rovnoma kabi metodlardan kompleks foydalanildi. Olingan natijalar qiyosiy tahlil asosida baholanib, pedagogik ta’sir samaradorligi aniqlashtirildi.

Boshlang‘ich diagnostika: tizimli muammolar identifikatsiyasi. Aniqlovchi bosqich natijalari bolalarda sog‘lom turmush tarziga oid bilimlar mavjud bo‘lsa-da, ular tizimli va funksional xarakterga ega emasligini ko‘rsatdi. Ya’ni, bolalar ayrim gigiyenik qoidalarni bilishadi, biroq ularni real hayotiy vaziyatlarda qo‘llash darajasi past. Aniqlovchi bosqich natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarda sog‘lom turmush tarziga oid bilimlar mavjud bo‘lsa-da, ular tizimli va barqaror shakllanmaganligini ko‘rsatdi. Bolalar ayrim gigiyenik qoidalarni bilishlariga qaramay, ularni kundalik hayotda izchil qo‘llashda qiyinchiliklarga duch kelishdi. Shuningdek, to‘g‘ri ovqatlanish, jismoniy faollik va sog‘lom odatlar haqida tasavvurlar yuzaki va epizodik xarakterga ega ekanligi aniqlandi. Mazkur holat sog‘lom turmush tarziga oid bilimlarning amaliy xulq-atvorga to‘liq transformatsiya qilinmaganligini, shuningdek, pedagogik jarayonda tizimli va maqsadga yo‘naltirilgan yondashuv yetishmasligini ko‘rsatadi.

Pedagogik omillar. Pedagoglar bilan o‘tkazilgan so‘rovnoma natijalari ularning aksariyati sog‘lom turmush tarzini shakllantirish zarurligini anglashini ko‘rsatdi, biroq mazkur jarayonni samarali tashkil etish bo‘yicha metodik tayyorgarlik yetarli darajada shakllanmagan. Xususan, mashg‘ulotlarda ko‘proq an’anaviy usullarga tayanish, interaktiv va innovatsion metodlardan foydalanishning cheklanganligi kuzatildi. Natijalar shuni anglatadiki, pedagogik faoliyatda nazariy bilim bilan amaliy qo‘llash o‘rtasida muayyan tafovut mavjud. Bu esa sog‘lom turmush tarzini shakllantirish jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish va pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi.

Shakllantiruvchi bosqich: pedagogik ta’sir mexanizmlari. Mazkur bosqichda sog‘lom turmush tarzini shakllantirishga qaratilgan pedagogik ta’sir tizimli va maqsadga yo‘naltirilgan holda tashkil etildi. Ta’lim jarayonida interaktiv metodlar, didaktik o‘yinlar, muammoli vaziyatlar hamda rolli faoliyatlardan foydalanish bolalarning faol ishtirokini ta’minladi va bilimlarni amaliy ko‘nikmaga aylantirishga xizmat qildi.

Ushbu yondashuv natijasida bolalarda sog‘lom odatlarga nisbatan ongli munosabat shakllanib, mustaqil fikrlash, to‘g‘ri tanlov qilish hamda kundalik faoliyatda sog‘lom xatti-harakatlarni qo‘llash ko‘nikmalari rivojlandi. Shuningdek, pedagogik ta’sirning kompleksligi va izchilligi bolalarning bilim, munosabat va xulq-atvor komponentlarini o‘zaro uyg‘un holda rivojlantirish imkonini berdi.

Yakuniy natijalar: dinamik o‘zgarishlar. Tajriba-sinov ishlari yakunida olingan natijalar bolalarda sog‘lom turmush tarziga oid bilim, ko‘nikma va malakalarning shakllanishida ijobiy dinamik o‘zgarishlar yuz berganligini ko‘rsatdi. Ayniqsa, tajriba guruhida yuqori darajadagi ko‘rsatkichlarning sezilarli darajada oshgani va past darajadagi natijalarning kamayib, ayrim hollarda to‘liq bartaraf etilgani kuzatildi. Bu esa qo‘llanilgan pedagogik metodlar va interaktiv yondashuvlarning samaradorligini tasdiqlaydi.

Nazorat guruhida esa o‘zgarishlar nisbatan sust va tizimsiz xarakterga ega bo‘lib, bu holat an’anaviy yondashuvlarning yetarli darajada samarali emasligini ko‘rsatadi. Umuman olganda, dinamik tahlil natijalari sog‘lom turmush tarzini shakllantirish jarayonida maqsadga yo‘naltirilgan, ilmiy asoslangan va kompleks pedagogik ta’sir muhim ahamiyat kasb etishini isbotlaydi.

XULOSA. Mazkur tadqiqot natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirish jarayoni murakkab, ko‘p omilli va tizimli pedagogik yondashuvni talab etishini ko‘rsatdi. O‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari davomida bolalarning sog‘lom hayotga oid bilimlari, ko‘nikma va malakalari dastlab yetarli darajada shakllanmaganligi, ularning aksariyatida bu tushunchalar yuzaki va tizimsiz xarakterga ega ekanligi aniqlandi. Shakllantiruvchi bosqichda qo‘llanilgan interaktiv metodlar, didaktik o‘yinlar, muammoli vaziyatlar hamda integrallashgan mashg‘ulotlar bolalarning faolligini oshirish bilan birga ularning sog‘lom turmush tarziga oid bilimlarini amaliy faoliyatga tatbiq etish imkonini yaratdi. Natijada bolalarda sog‘lom odatlarning shakllanishi, mustaqil fikrlash ko‘nikmalarining rivojlanishi hamda ongli ravishda to‘g‘ri tanlov qilish qobiliyati sezilarli darajada yaxshilandi.Tajriba yakunida olingan natijalar pedagogik ta’sirning samaradorligini yaqqol namoyon etdi, ya’ni yuqori darajadagi ko‘rsatkichlarning ortishi va past darajadagi holatlarning bartaraf etilishi kuzatildi. Bu esa ishlab chiqilgan metodik yondashuvning amaliy ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risidagi qaror. – Toshkent, 2017.
3. Abdurahmonov Q.X. Ta’lim jarayonida pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2019.
4. Xasanboyeva O. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
5. Yo‘ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent, 2016.
6. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2017.
7. Ishmuhamedov R.J. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2018.
8. Davletshin M.G. Psixologiya va yosh davrlari rivoji. – Toshkent, 2015.
9. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
10. Piaget J. The Psychology of the Child. – New York: Basic Books, 2000.